

"ספר לבן" בגליל ובנגב

מאת האלוף (מיל") גרשון הכהן

מבט מבס"א מס' 1,630, 7 ביולי 2020

תקציר: תוכנית המתאר הארצית, תמ"א 35, הקפיאה למעשה את ההתיישבות היהודית בגליל ובנגב והאיצה את ההתפשטות הבלתי חוקית ובלתי נשלטת של הפזורה הבדואית ברחבי הנגב. ללא התחדשותה של תנופת התיישבות יהודית במרחב שעדיין נותר פתוח, כוחות המשטרה והפיקוח לכשעצמם לא ישנו את המציאות הפרועה.

תוך כדי הדיון על החלת הריבונות בבקעת הירדן וביו"ש, הועלתה הדרישה לממשלת ישראל לממש קודם כל את ריבונותה במרחבי הנגב. בעוד הנהגת המתיישבים ביו"ש מתריעה מפני הקפאת הבנייה ביישובים מבודדים, ראוי להטיל אור על האופן בו תוכנית המתאר הארצית, תמ"א 35, הקפיאה למעשה את ההתיישבות היהודית בגליל ובנגב - להקפאת זו יש קשר סיבתי ישיר להתפשטות הבלתי נשלטת של הפזורה הבדואית ברחבי הנגב. המשטרה, הצבא ויתר גורמי הפיקוח סובלים ממחסור מתמיד בכוח אדם ובמשאבים, אך גם מהעדר נוכחות קבועה במרחב. כוחות אלה זקוקים לנוכחות האקטיבית המתמדת של החקלאי והמתיישב הציוני, ולשימור מומנטום של התרחבות.

תהליך אישורה והטמעתה של תוכנית המתאר הארצית כתוכנית-אב ארוכת טווח מהווה דוגמה למהפכה שקטה מתחת לסף. מי מתנגד לשמירת שטחים ירוקים, מוגנים מפני פיתוח ובנייה? על בסיס רעיון טהור לכאורה, בהנהגת יוסי שריד כשר לאיכות הסביבה, התחוללה מהפיכה. הממשלה יכולה להחליט, כפי שעשתה בספטמבר 2011, על הקמת עשרה יישובים חדשים בנגב, סביב ערד, אך ביצוע החלטתה תלוי ברשות התכנון הארצית של משרד הפנים. תמ"א 35 קובעת, למעשה, שהסוגיה איננה עניינה הבלעדי של הממשלה, כנאמר במפורש בלשון התוכנית: "תוכנית מתאר מחוזית, שמטרתה הקמת יישוב חדש, תופקד רק אם... מוסד תכנון שוכנע בהצדקה להקמתו של היישוב החדש". הממשלה תלויה אפוא ברצונם הטוב של "פקידים מקצועיים" ואין בסמכותה אלא להביע מדיניות בתחום ההתיישבות אך לא להחליט.

בשני היבטים תמ"א 35 היא בבחינת ה"ספר הלבן" של ההתיישבות היהודית בארץ ישראל: האחד, תמ"א 35 קבעה סד אילוצים ההופך הקמת יישוב חדש למשימה סבוכה הנתונה בידי פקידים שיש בכוחם לחסום אף החלטת ממשלה, דוגמת התהליך הנוהלי הזוחל של בניית היישוב רמת טראמפ בגולן.

בהיבט השני, תמ"א 35 העמידה ליישובים רבים, גם בנגב ובגליל, מספר סופי ומגביל לבתי אב (300-500) הכולא את רוב היישובים במסגרת סד תכנון סופי וסגור החוסם אפשרות לצמיחה. כך נחסמה הדינמיקה הפתוחה להתהוות המרקם ההתיישבותי בארץ ישראל. איזה סיכוי לאחיה במרחב יכול להיות, למשל, לכמה עשרות משפחות

יהודיות בהררית, יישוב מבודד על רכס יודפת, כשהן מוקפות ביותר מ-100,000 ערבים בעראבה, בסחנין, ובדיר חנא, שמגיעים עם העיזים והזיתים עד היישוב? ואיזה סיכוי יש להם להיות אי פעם יישוב רב-דורי שילדיהם יתחתנו ויבנו בו את ביתם? הרי מספר המגרשים קבוע ומוגבל, ולא ניתן לפרוץ את המכסה שנקבעה בתוכנית המתאר. היישוב יודפת, לדוגמה, נאבק קשות לפרוץ את מכסת 300 בתי אב, ונחסם ב-400.

כך נבלם הסיכוי לצמיחת היישובים לקהילות רב-דוריות, ולמעשה אין הם יישובים בעלי אחיזה של ממש. נתבונן לדוגמה בשני יישובים סמוכים - טובא-זנגריה וכפר הנשיא: בשנת 1955 מנה כל אחד מהם 200 משפחות. בשנת 2005 התרחב טובא-זנגריה לכדי אלף משפחות ואילו בכפר הנשיא נותרו אותן 200 משפחות. תוכנית המתאר הארצית לטווח הארוך מייעדת לכפר הנשיא עד 400 בתי אב ולטובא-זנגריה עד 10,000.

ברובד המוצהר והגלוי נועדה תמ"א 35 להגן על השטחים הירוקים. בממד הסמוי היא משמשת למעשה, במודע או שלא במודע, כמחסום להתפתחות ההתיישבות הציונית.

האם עוד ניתן להקים בארץ יישובים חדשים? בספטמבר 2011 החליטה הממשלה על הקמתם של עשרה יישובים בנגב. למחרת, במאמר מערכת של עיתון הארץ, נמתחה על כך ביקורת נוקבת: "הנגב לא זקוק ליישובים נוספים, שיזללו שטח, תשתית ותקציבים ויהרסו אזור בעל חשיבות אקולוגית רבה. היישובים לא יפתרו את מצוקת הדיור בארץ. לכל היותר, הם יאפשרו לכמה מאות משפחות לשפר דיור באזור מרוחק. הקמת היישובים החדשים תגרום גם להתנגשות מיותרת עם הבדווים בנגב".

מאליה עולה השאלה: עד היכן צריכה מדינה ריבונית, הפועלת באדמותיה ברשות ובסמכות, להימנע מאכיפת מדיניותה מתוך חשש להתנגשות עם קבוצת אוכלוסייה המתנגדת לה?

בעיתון מעריב נכתב על תוכנית זו: "ימי חומה ומגדל חלפו להם". ואילו בדיעות אחרונות נטען שהכוונה להקים עשרה יישובים היא "דוגמה להפקרות". "צרתנו היא מרחב המחיה הזעיר, ולכן עלינו לתכנן בזהירות רבה את פריסת האוכלוסייה", גרס הכותב. "טוב יהיה, אם גם לאזוני השרים שלנו תגיע האזהרה, ההולכת מקצה העולם ועד קצהו, מפני כרסום האדמות הפנויות". בעולם שיש בו שבעה מיליארד בני אדם, טען, יש לשמר שטחים ירוקים שבהם ניתן לייצר אוכל לבני האדם. הוא לא יצא נגד הבנייה הצפופה על האדמה היקרה מפז בשרון, הפורייה פי כמה מאדמת הטרשים של ירוחם, ובינתיים ברמת השרון ובנתניה בונים ללא מחלוקת על אדמה חקלאית פוריה.

תוכנית עשרת היישובים, אם זה לא היה ברור עד כה, נבלמה. בינתיים השטח הפתוח הולך ונסגר במגמת בנייה פרועת חוק של השבטים הבדואים. פריסת המבנים ההולכת ומתפשטת זכתה בשפה המוסדית לכינוי התמים "יישובים בלתי מוכרים".

יש יותר מסיבה אחת לאובדן ריבונות מדינת ישראל במרחבי הנגב. הסוגיה תלויה כמובן בקשיי מימוש משילות, ובאזלת יד בכפיית חוק וסדר. אולם ללא התחדשותה של תנופת התיישבות ציונית במרחב שעדיין נותר פתוח, כוחות המשטרה והפיקוח לכשעצמם לא ישנו את המציאות הפרועה.

המאמר התפרסם במקור ראשון ב-19.6.2020.

* אלוף (מיל') גרשון הכהן הוא עמית מחקר בכיר במרכז בגין-סאדאת למחקרים אסטרטגיים. שירת בצה"ל במשך ארבעים ושתיים שנים. פיקד על חיילים בקרבות מול מצרים וסוריה. לשעבר מפקד גיס ומפקד המכללות הצבאיות.